

Govoreći o stvarima ono što one jesu, logos nije nikad logos tek tako, nego je stvarni logos, utoliko ukoliko je kao praksa u skladu sa svojom prirodom. I logos ima svoju suštinu, na osnovu koje se prosuđuje da li je neki logos pravilna praksa ili nije. Kao praksa je govor (logos) govorenje (legein). On se odvija u vremenu i u određenom redosledu, s određenim razmakom. Zato ga je moguće raščlaniti, razložiti na članove. I sad se Platonu nameće prividno sasvim po sebi razumljivo pitanje: ako je logos stvaran, nisu li, dakle, stvarni i njegovi sastavni delovi? Sledeće pitanje: »Da li su možda stvarni samo veliki delovi, a manji ne, ili su stvarni svi delovi?« (385c). Naravno da nema razloga zbog kojeg ne bi bili svi. »A možeš li iskazati manji deo jezika nego što je reč?«. Ne; reč (ime) je, kaže Platon, najmanji deo ili član jezika. Najmanji deo koji još iskazuje ono što stvari jesu; suštinu stvari: istinu o stvarima.

Dakle, slogovi i slova nisu deo logosa. Razmišljajući dalje: slogovi (slova), pošto nisu delovi logosa, ne mogu biti ni delovi reči. A ipak su deo reči! Reči kao čega? I da li je zaista reč deo logosa kao prakse iskazivanja istine o stvarima?

Kasnije Aristotelov odgovor je bezuslovno negativan: »Svaki je logos, doduše, označujući (semantikos), ali nije svaki rasuđujući (apophantikos), nego samo onaj u kojem nalazimo iskaz o istinitom ili pogrešnom« (Deinterpr. 4, 17 a). Za Aristotela, dakle, postoje dva logosa: logos semantikos i logos apophantikos, dok je za Platona očigledno svaki logos, ako je u skladu sa svojom prirodom, istovremeno i logos apophantikos. A on, za Aristotela, postoji samo tamo gde postoje »struktura (synthesis) i razdvajanje (diarexisin)« između reči. Zato reči nisu njegov deo. »Imena (onomata) i znaci (semata) su zato jednaki samo pojmu bez strukturiranja ili razdvajanja, npr. čovek ili rad, ako se ništa ne dodaje; dakle, to nije ništa niti istinito, niti pogrešno. To se pokazuje time da znak (semeion) tragelafosa (mitske životinje — pola jelen, pola koza) doduše nešto označava (semainei), ali to nije ni is-

tinito, ni pogrešno, sve dok znak nije pridodat nečemu što ili postoji, ili ne postoji« (De interpr. 1, 16 a). Sažeto: »Dakle, istinito misli onaj koji razdvojeno smatra za razdvojeno, a skupljeno za skupljeno, a pogrešno misli onaj čije su misli u drukčijem odnosu nego stvari« (Met. IX. 10. 1051 b). Istina se, dakle, odnosi na *relaciju*, ne na samu stvar; to zbog toga jer, po Aristotelu, i »suština (to einai) znači biti povezan«, naime biti sastavljen od građe i oblika. A to Aristotela dovodi pred novi problem — u dvoznačno shvatanje istine. S obzirom na nesastavljene stvari (asyntheta), »istina se sastoji u tome da se o stvari misli« (1052a), a ne u iskazu da li je nešto ovakvo ili drukčije. Tako dobijamo istinu sadržavanja (thigein) i istinu pokazivanja (phanai) čistog mišljenja (noein), koje može ili samo da vidi, ili samo da ne vidi, nikako ne može da vidi pogrešno. Postoji li, dakle, osim apofantičkog i semantičkog logosa i treći, fantički logos? Ili su, pak, semantički i fantički logos isto? Na osnovu čega *logos semantikos* ima svoju istinu? Svakako, ovde postoji neka skrivena veza. A ipak se fantička istina odnosi samo na asintetičke suštine, jer se i jednim i drugim neposredno saopštava ono što se pokazuje, bez posredovanja (povezivanja).

Međutim, dok se *logos semantikos* bavi svim stvarima i čine ga sva imena, svi znaci, *logos apophantikos* postoji u vezama među tim imenima i znacima.

Ipak, uprkos tome, ili baš zato, semantički logos ne može biti fantičko mišljenje, neposredno gledanje. Njega mogu činiti samo znaci i zato se može odnositi samo na ono što je označeno (npr. mitsku suštinu), što postoji bez stvari same. Fantičko mišljenje je, tako reći, mišljenje (razmišljanje) o samoj stvari, bez obzira na ono što je označeno.

Platon ima pred očima taj poslednji način mišljenja: logos je, pre svega, fantički logos. Suština (eidos) stvari i suština (eidos) reči je jedna i ista suština (eidos). Istina je u identitetu mišljenja i suštine. On isto-

vremeno želi da na svaki način dokaže da taj fantički logos može da igra i ulogu apofantičkog i semantičkog logosa, da reč, kao i znak, treba neposredno da kazuje čistu suštinu (istinitost) stvari, i da reč, kao određena glasovna tvorevina, treba neposredno da iskazuje samu stvar.

Platon najpre pretpostavlja da je fantičnost (pokazivanje) logosa isto što i apofantičnost (predstavljanje). Da predstaviti šta stvari jesu znači pokazati stvari; s dodatkom koji sve postavlja naglavce: u njihovoj suštini. Jer predstavljanje stvari, u tom slučaju, više nije predstavljanje stvari, nego pokazivanje njihovog nestvarnog izgleda. Apo-fantički logos iskazuje se kao eidetski logos: u svojoj suštini je fenomen eidos. Na taj način Platon pokušava da samu stvar spase od sofističkog logocentrizma i antropocentrizma. Paradoks se sastoji u tome da je on svojom ideologijom sofističkom logocentrizmu i antropocentrizmu trasirao put kroz čitavu istoriju platonizma, do dokazivanja njihove važnosti i istovremenog uklanjanja na kraju filozofije, kad se pokazalo da Platon nije bio u zabludi u pogledu pobeđe ideologije nad logo-antropocentrizmom, niti da je mislio da ideologija može da pobeđi samo kao tehnologija koja samoj stvari ne dozvoljava da bude samo i jedino ona sama. Uprkos tome, upravo on osniva ideologiju kao tehnologiju, a time i mogućnost raspolaganja stvarima. Zašto? Zašto nije mogao stati na početnom rešenju o odnosu između reči kao dela logosa i između stvari? Nego je prešao na problem spretnog proizvođenja reči kao znakova, na problem udruživanja reči kao najmanjeg dela logosa, tj. idealnog obeležavača i odabranih materijalnih označujućih elemenata. Odgovor da je to zbog praktične upotrebe, praktične upotrebljivosti reči, ne zadovoljava. Čemu praktična upotreba reči?

Sa slovenačkog preveo: Jaroslav Turčan

Odломak iz teksta »Princip tehnopoetičnosti«, objavljenog u časopisu PROBLEMI, številka 194—195 (1—2, 1980), letnik XIII, str. 1—8.

ZAPIS O NASTAJANJU

svi smo neke godine
nekoga dana
u zimu
u proljeće
u jesen
u ljeto
izletjeli iz tame
na strminu

neke je od nas dočekalo sunce
neke je dočekao mjesec
neke su dočekale kiše oluje i
snježni nanosi

jedni su nastajali u noćima
stvorenim za ljubav

drugi su nastajali o rastancima
u noćima u kojima se misli
da neće osvanuti ni dan ni čovjek
u strahovima da domovi i pojate
ne planu

jedni su pod rođenom planinom
od noža i u majci zajedno padali
da se ne uzdignu

da se zamete i sjeme i sisa

druge su ipak spasili zbjegovi
žbunje i ljeta

da se ne zamete sjeme i sisa

ALEJA MRTVIH

maji mariji

pjesnici i prvaci
mrtvi lutaju

usnuli ne miruju

pjevaju vole

jednom
kada to bude
jednom
neće nas biti jednom

slični šetači
hodat će
dvoredom našim

nas biti neće

i neka ne traže
jednom
naša imena
i nas žive

u aleji mrtvih

jednom
kada to bude
jednom

ŠTO OSTAJE

što ćemo ponijeti
a da zub vremena
ne satoči raspone
rođenja i prijelaza

vrijeme skida i zvijezde
padaju čežnje i zanosi

i znam: opisujem mjesečinu
i ovaj dan
opisujem i oluju koja je jučer
slomila označnicu prvog pogleda

tolike smo želje i djela
pohranili u kutije
koje već u hodu načimlju
točine bez imena

od kutija ostaje prah
a prah raznose vjetrovi

poslije nas i kutija
i praha
poslije nas i ničega
bezglasne
nevidljive sile
pokapaju i jeku

pa što ostaje od doziva